

Lengyel Nóra

A szürke testvérek láthatatlan tevékenysége: a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének vasúti missziója (1921–1949)*

A tanulmány azt a történeti szempontból kevésbé kutatott, a szociális gondoskodás témájához szorosan kapcsolódó kérdéskört mutatja be, mely már a 19–20. század fordulóján – főként az ifjúságneveléshez kapcsolódó – társadalmi problémaként volt jelen hazánkban és nemzetközi szinten egyaránt. A tanulmány a prostitúció tágabb tematikájának egyik részkérdését, a leánykereskedelmet és az ellene való védekezést vizsgálja, ami együttműködésre készítette az államot és az egyházat; a munkában részt vettek továbbá különböző civil mozgalmak, szerzetesrendek és nemzetközi szervezetek is. Jelen írás a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének lányvédelmi munkájába nyújt betekintést. A tanulmány a szerzetesrend lánykereskedelem ellen végzett tevékenységére, illetve a vasúti misszióra fókuszál, amit a Katolikus Lexikon a következőképp definiál:

„a városokba özönlő tapasztalatlan vidéki leányok védelmére alakult szervezet. A nagyobb városok állomásain minden vonat érkezése- és indulásakor szolgálatot teljesít a V.-nak fehér-kék karszalagos alkalmazottja (idősebb nő), aki közbe lép, tanácsot ad, útbaigazít, katolikus cselédotthonba, munkahelyre kalauzol. Nálunk a V. Budapest, Székesfehérvár, Szeged, Miskolc, Győr, Debrecen állomásain működik, többnyire a többi felekezettel karöltve.”¹

Tekintettel a téma korlátozott forrásadottságaira, a tanulmányban a Szociális Testvérek Társasága belső értesítőjét (*A Testvér és Erdélyi Testvér*) és a Szociális Testvérekhez is szorosan köthető Erdélyi Katolikus Nőszövetség folyóiratát (*A Napot*² és a *Vasárnapi Harangszót*³) vizsgáljuk, emellett az Erdélyi Katolikus Nőszövetséghez csatlakozott Katolikus Női Misszió kolozsvári szervezetének jegy-

* A tanulmány a Klebelsberg Kunó Ösztöndíj keretében jött létre. A szerző az ösztöndíj időtartama alatt (2018. július 1. – július 31.) Kolozsvárott, a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének központjában, a Szentlélek Házban található iratanyagról állított össze jegyzéket.

¹ *Katolikus Lexikon*, 450.

² Az újságot, ami főként a középosztálybeli városi nőknek és lányoknak íródott, a Szociális Testvérek Társaságának tagjai szerkesztették, akik több esetben publikáltak is a lapban.

³ A *Vasárnapi Harangszó* a falusi lányok és asszonyok lapja volt, mely 1935-ben jelent meg, és az Erdélyi Katolikus Nőszövetség adta ki. A lap szerkesztéséért (1935–1943) Zachariás Flóra szociális testvér felelt. Lásd: WALTER, 1995. 30–31. és FLEISZ, 2016. 161.

zőkönyveit (1936–1948).⁴ Tisztában vagyunk azzal, hogy amennyiben a vizsgált szervezet megegyezik a kutatott anyag keletkeztető szervezetével, önreprezentatív ábrázolással kell számolnunk. Az *imaginárius valóságot*⁵ tovább erősíti, hogy katolikus lapokat veszünk górcső alá, amelyek propagandaszerepe nem vitatható a két világháború közötti időszakban (a folyóiratok ezt a szerepet nem is titkolták).

A tanulmány a Szociális Testvérek Társaságának vasúti munkáját feldolgozva olyan területre nyújt betekintést, amellyel a szakirodalom általában csak említés szintjén foglalkozik,⁶ a tágabban vett témát tekintve azonban szélesebb körű szakirodalomra támaszkodhattunk. Nemzetközi szinten is fontos munkák születtek a lánykereskedelem történetéről, amelyek mind összefoglaló jelleggel,⁷ mind esettanulmányok⁸ keretében tárgyalják a problémát.

A címben megjelölt időintervallum (1921–1949) egy folyamatot kíván ábrázolni, részben az értesítők és a folyóiratok korszakokon átívelő működése miatt, részben a kutatás tárgya okán, mivel a lányvédelem a 20. század első felében állandó feladata volt mind az Erdélyi Katolikus Nőszövetségnek, mind a Társaságnak, ezért dolgozatunk egyik célja egységében szemlélni azt, követve működésük alakulását.

Az elemzés során betekintést nyújtunk tehát a Társaság társadalmi szerepvállalásának egyik területére, ezen kívül azt vizsgáljuk, hogy a lapok hogyan mutatták be a lányvédelmi munkát. A vasúti misszióra koncentrálna a tanulmány során figyelemmel kísérjük, hogy a források által teremtett diskurzusban milyen szerepet tölt be a vasút, továbbá a vasút által érintett (köz)tér, mindenekelelt a pályaudvar. A fentiekén kívül tanulmányunkban figyelmet szeretnénk fordítani arra a kérdésre is, hogy alkalmazták-e forrásaink a Kelet-Közép-Európában a két világháború közötti időszakban igen népszerű eugenikai diskurzust, amely a 19–20. század fordulóján jelent meg, és először a nemzet, majd a háború alatt és után a faj tisztaságát állította a középpontba.⁹ A Szociális Testvérek lánykereskedelem elleni munkájának a nemzetközi törekvésekhez történő kapcsolódásait is említjük, rámutatva arra, hogy témánk nemcsak nőtörténeti jelentőségű, hanem a civil társadalom nemzetközi kapcsolatainak történetéhez is kötődik, ami egy szélesebb (európai) társadalmi kontextusban értelmezhető.¹⁰

⁴ Bár feltételezzük, hogy az Erdélyi Katolikus Nőszövetséghez, így annak lányvédelmi munkájához kapcsolódó anyag található a szövetség elnöknőjének, gróf Bethlen Györgynének iratanyagában, egyelőre értesülésünk szerint az nincs kutatható állapotban a Kolozsvári Állami Levéltárban.

⁵ Az *imaginárius valóság* kifejezést Gyáni Gábortól kölcsönöztem.

⁶ GYÁNI, 1998b; MARTON, 2013; MURÁNYI, 2013; SÁNDORFI, 2004.

⁷ A téma szövegközpontú és transznacionális szempontú megközelítésére példaként lásd: GALUSCA, 2012.

⁸ Például Anglia és Wales vonatkozásában a törvényi háttér és a téma diszkurzív elemzésére is kitér LAMMASNIEMI, 2017. Továbbá Kanadai vonatkozásban lásd: KNEPPER, 2013.

⁹ Az eugenika bemutatására a tanulmányban nem térünk ki. A témában alapvető munka: BOKOR, 2015., aki hivatkozza a további alpműveket: GILLETTE, 2007; MOSSE, 1985. és SMITH-ROSENBERG-ROSENBERG, 1973.

¹⁰ A nemzetközi nőszervezetekről (az összehasonlító elemzés módszertanát tekintve is) alapvető munka: RUPP, 1997., továbbá RUPP, 1994. és RUPP, 2001. Tanulmányunk elkészítéséhez különösen hasznosnak bizonyult a szervezeteket összefoglaló táblázata (206–207). Továbbá grafikonon ábrázolja a nemzetközi nőszövetségek számának alakulását, ami alapján látható, hogy az alapítások száma kiugróan magas 1919-ben, 1921-ben, 1925–1927 között, továbbá 1930-ban, 1940-ben és 1945-ben. Elmondható, hogy a nemzetközi trendbe illeszkedik az Erdélyi Katolikus Nőszövetség létrejötte.

A vasúti misszió

A vasúti misszió vizsgálatához elengedhetetlenül fontos, hogy említést tegyünk a vasút korabeli jelentőségéről; a misszió fontossága csak ennek ismeretében érthető meg. Társadalom- és kultúrtörténeti nézőpontból korábban többek között Wolfgang Schivelbusch foglalkozott a vasúti utazással,¹¹ a közlekedéstörténetre összpontosítva pedig Majdán János vizsgálta, hogy milyen életmódbeli változásokat hozott e közlekedési eszköz megjelenése a Kárpát-medencében és Magyarországon.¹² Munkájukban több kapcsolódási pontot is találunk, a vasutat például mindkettő a modernizáció és a polgárosodás egyik elemének tekintik, és mindkét szerző foglalkozik az idő kérdésével. Majdán említi, hogy a várótermekben állandósult az óra, Schivelbusch pedig hosszabban elemzi a tér, az idő és a sebesség kapcsolatát, emellett a pontos idő 19. századi egységesítésére is kitér. Használja a tér összezsugorodása és a tér megnagyobbodása kifejezéseket az utazás okozta változások értelmezése során.¹³

A helyi érdekű vasutak építését és a körvasút kialakítását Erdélyben és Székelyföldön Kánya József elemzi, aki leginkább a vasútépítés ipari jelentőségére tér ki, de említi a vasút társadalmi és kulturális életre gyakorolt hatását, továbbá érinti Székelyföld megközelítése jelenlegi nehézségeinek közlekedési okait is.¹⁴

A vasút szimbolikáját tekintve az utazáshoz, így a mozgáshoz egyaránt köthető, ami utal arra a szerkezeti, térbeli és időbeli változásra, amit az utazó tapasztal. Amennyiben a horizontális térfelosztásban gondolkodunk, foglalkoznunk kell a határokkal, melyeken az utazó áthalad. A témához kapcsolódva a határt funkciója szerint értelmezhetjük elválasztó térelemként, ha a vidék-város, család-egyén zónákban gondolkodunk. Tekinthe-tünk rá szűrőzónaként is, ha azt vesszük figyelembe, hogy ki, milyen utazást tud megfizetni, hány-szor, milyen minőségben stb., ekkor észlelhetjük a társadalmi státuszt és lehetőségeit. Ha ütközőzónaként vizsgáljuk, akkor az elvárások és a cselekvések, továbbá a tradíciók és az újítások relációit elemezhetjük. Fontos értelmezési lehetőség lehet a határ mint összekapcsoló elem, amit az elválasztó térelem mozzanatai jellemeznek, pozitív tartalommal.¹⁵

A határ térszerkezeti funkcióján túl meg kell említenünk a határátlépés fogalmát, amely nem feltétlenül jelenti az előzetes korlátok áttörését, sokkal inkább értelmezhető – a modernség határátlépő nőjével kapcsolatban – kezdetként, helyváltoztatásból adódó fejlődés-ként. Chambers nyomán a határátlépést tekinthetjük a „modern szubjektum” létrejöttének egy fontos pontjaként. Az általa szintén alkalmazott „határszubjektum” fogalom pedig az otthoni biztonságot elhagyó lányok

¹¹ SCHIVELBUSCH, 2008.

¹² MAJDÁN, 2010.

¹³ SCHIVELBUSCH, 2008. 41–43.

¹⁴ Erdélyben, kezdetben két fő vasúti vonalat alakítottak ki gróf Mikó Imre programjának keretében, aki hangsúlyozta az olcsó vasútvonalak szükségét: Nagyvárad-Kolozsvár-Tövis-Segesvár-Brassó, valamint Arad-Déva-Gyulafehérvár-Tövis-Segesvár-Brassó. Később körvasutat alakítottak ki, és számos települést érintett a vasútvonal. KÁNYA, 2000. 255. A székelyföldi vasútépítésről ld. még GIDÓ, 2006.

¹⁵ NEMES NAGY, 1998. 96.

identitásvesztése mellé rendelhető.¹⁶ A 19. század végétől a nők jelentléte is egyre erőteljesebbé vált a pályaudvarokon, mivel megfizethetővé vált az utazás és a hálózat is egyre sűrűbb lett,¹⁷ így a nők kiléphettek az eddig nekik szánt domesztikus térből. A vasúti utazás lehetőséget jelentett a vágyott, tágabb vagy ismeretlen tér megismerésére. Ekkortól kezdve a nők nemcsak utazóközönségként, hanem dolgozó nőkként is elkezdtek használni a vasutat. A vasúti tér egyes elemeit a nők a maguk képére formálták; ezt a hibridizálást¹⁸ értelmezhetjük egyfajta szimbolikus térfoglalásként is, amit maguk a férfiak legitimáltak azáltal, hogy elfogadták a nők segítségét a lányvédelmi munkában ezen a terepen is.¹⁹

Értelmezésünkben a vasúti misszió egyrészt egy olyan társadalomtörténeti jelenségre adott válaszreakció, amelynek során a modernség adta társadalmi és térbeli mobilitási lehetőségek negatív utóhatásait igyekezett egy jól körülírható társadalmi csoport enyhíteni. Másrészt egy preventív tevékenységet is jelent, mely szervezett, ám karitatív természete miatt nehezen megfogható kérdéskör, hiszen kívül esett az állami adminisztráció hatáskörén. Éppen ezért a kezdeményezés sikerességi rátáját bemutató statisztikára, az áldozatul esett vagy megmentett lányok szociológiai profilját megőrző kimutatásra hivatkozni nem tudunk. A téma kvantitatív megközelítésű vizsgálatára egyelőre csak a Katolikus Női Misszió kolozsvári szervezetének jegyzőkönyvei alapján nyílik lehetőségünk. A jegyzőkönyvekben azonban csak a kolozsvári állásközvetítő iroda adatait ismerjük meg, ami nem feltétlen egyezhetett a vasúti misszió adataival, ezért pontos adatok hiányában a jelenséget a Szociális Testvérek Társasága és Erdélyi Katolikus Nőszövetség (belső) diskurzusán belül lehetséges megragadni. Így a lánykereskedelem ellen végzett vasúti misszió lenyomata olyan tájékoztató jellegű szövegekben bukkan fel, amelyek – ahogyan azt a bevezetőben már említettük – az információközlésen túl ön-reprezentációs funkcióval is bírnak.

A leánykereskedelem történetének áttekintése

A tanulmánynak nem célja, hogy áttekintést adjon a hazai nőtörténeti kutatások szakirodalmáról, csupán a két világháború közötti időszakra, valamint az erdélyi magyar nőtörténeti munkákra tér ki.²⁰ Az erdélyi egyháztörténettel foglalkozó munkák nagyrészt nem emelik be szempontként a nők vagy a társadalmi nemek történetét,²¹ de a vallásos nőmozgalmak kutatástörténetére is jellemző, hogy

¹⁶ CHAMBERS, 2002. 471.

¹⁷ MAJDÁN, 2010. 306.

¹⁸ GAÁL SZABÓ, 2007. 148.

¹⁹ Budapest székesfőváros 1909. évi prostitúcióra vonatkozó rendelete támogatja a jótékony nőegyletek, szervezetek és a rendőrség együttműködését. A kormány által is támogatott Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen (MELE) Budapesten már 1913-ban elindíthatta „pályaudvari misszióját”, amit „női detektívek” végeztek a Belügyminisztérium támogatásával.

²⁰ BOKOR, 2008a. 165–180; LÖNHART, 2002. 63–80; COSMA, 2002. 81–99.

²¹ HÁMORI, 2004. 65–97; HÁMORI, 2007. 148; SAS, 2008. 68, 74; BÁRDI, 2013. 438–439; BÍRÓ, 2002. 348; MARTON, 2002. 17–27.

mindezidáig elsősorban az egyház és a szerzetesrendek szerepe került a középpontba²² a civil társadalom működése helyett.

A leánykereskedelem történetének kutatása igen nehézkes, tekintettel a források hiányára. Talán ez az oka annak, hogy hazánkban csak kevesen foglalkoznak a témával; nagyobb számban írnak a hozzá kapcsolódó prostitúció történetéről, amely művek javarészt a prostitúció²³ és a bordélyházak működésére és szabályozására²⁴ összpontosítanak. Igaz, a leánykereskedelem irányítói sok esetben a bordélyházak vezetői voltak.²⁵ Témánkhoz előzményként szorosan kapcsolódik az 1902-től induló székely akció: vizsgálata során Balaton Petra áttekinti a székely migráció alakulását, szabályozását és társadalmi következményeit.²⁶

Magyarország a nemzetközi leánykereskedelemben már a 19. századtól kulcsfontosságú szerepet töltött be. Innen szállították a lányokat Belgrád, Niš, Szófia, Bukarest, Crajova, Galatea, Odessza, Łódź, Varsó, Moszkva, Szentpétervár, Athén és Konstantinápoly irányába, de Málta, Gibraltár, Alexandria, Kelet-India, Kalkutta, Delhi és Madras is célpont volt. Az igény a leánykereskedelem szabályozására részben akkor merült fel, amikor 1870-ben a Szezei-csatorna megnyitása után nagy számban érkeztek nők hazánkból a nemzetközi piacra; 1899-től pénzbírságot szabtak ki a kereskedőkre.²⁷ Romániának ebben a kereskedelemben leginkább tranzitszerepe volt, mivel a lengyelországi, cseh-szlovákiai és magyarországi területekről érkező nőket (akiknek a csoportját „szállítmánynak” nevezték a korszakban) innen továbbították a Közel-Kelet irányába.²⁸

A leánykereskedelem elleni küzdelem Magyarországon szervezett keretek között a Teleia egyesület megalapításával indult el 1893-ban, melynek fő célja *„irodalmilag, társadalmi úton és orvosi közbenjárással a prostitúciót okozó, valamint a prostitúcióból eredő káros viszonyokon javítani és az illetékes hatóságokat ez irányban való működésükben támogatni”*.²⁹ Több egyesület is csatlakozott a kezdeményezéshez, például az 1905-től már szerveződő és 1909-ben megalakult Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen (MELE), amelyet Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök (elnök: 1909–1927), gróf Tisza István (elnök: 1909–1918) és Hodossy Gedeon országgyűlési képviselő vezetett, ezért sem meglepő a szervezet egyházi és állami – a költségvetésben is megmutatkozó – támogatottsága. A reprezentatív szereplők mellett a gyakorlatban azonban Latinovits Róza főtktár és a hozzá csatlakozó karitatív tevékenységet folytató, az arisztokráciához tartozó nők munkája volt meghatározó: bekapcsolódott többek között Dessewffy Emma, Perczelné Kozma Flóra és gróf Vay Márta is.³⁰ A Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen szervezetének tevékenységéhez több egyesület csatlakozott, így például a Katolikus

²² SAS, 2008; WALTER, é. n.; FARMATI, 2006. 169–178; ZSÁKÓ, 2003.

²³ BOKOR, 2008a. 165–180; FORRAI, 1999. 156–163. LÉDERER, 1999; SZÉCSÉNYI, 2008. 181–200; SZÉCSÉNYI, 2017.

²⁴ ANKA, 2010. 51–65; KIS, 2010. 75–95.

²⁵ TÓTÓS, 2015. 95. Lásd még: FORRAI, 2003. 422–437. és FORRAI, 2000. 62–71; valamint FÁBRI, 2003. 139–144.

²⁶ BALATON, 2002a.

²⁷ FORRAI, 1991. 83.

²⁸ LAER, 1938. 17.

²⁹ FORRAI, 1991. 84.

³⁰ DOROS, 1935. 59.

Háziasszonyok Országos Szövetsége, a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület, a Munkát Kereső Nők Otthona, a Thabita Jótékony Nőegylet, a Pesti Izraelita Nőegylet,³¹ továbbá a Katolikus Nővédőegyesület és a Munkát Kereső Nők Szövetsége.³² Együttműködésük révén³³ gr. Tisza István szorgalmazására 1913-ban létrejött a Pályaudvari Missziót Fenntartó Egyesületek Országos Szövetsége.³⁴ Feladataik közé tartozott a városokba érkező falusi, vidéki lányok fogadása, a kisgyermekkel a városba ügyet intézni érkező anyák segítése, a gyermekek felügyelete, betegek megsegítése és kórházba juttatása.³⁵ Tagjai voltak például Szegedy-Maszák Aladárné, gróf Chotek Rudolfné, Szilassy Aladárné, Dessewffy Emma, Raffay Sándorné, Gárdonyi Neumann Frigyesné,³⁶ Toperczer Ákosné.³⁷ Területileg a Keleti pályaudvar nem jelenthetett volna valódi terepet a munkára, mivel az utasforgalom az első világháború idején ezen a pályaudvaron csökkent, leginkább a katonák szállítására volt berendezkedve, mégis (vagy épp ezért) napi 5–6 lányt gyűjtöttek be itt. A forgalom a Ferencvárosi pályaudvarra terelődött át, ahonnan a csepeli gyárakat érték el könnyedén a nők, ez is fontos missziós területté vált.³⁸ Nemcsak a nőket, asszonyokat mentették, hanem azokat az erdélyi menekülteket is fogadták és ellátták élelemmel, átmeneti szállással, akiknek frekventált helyszínük a Rákosi állomás volt. A háború után 1930-ig hét tanítónő végezte a pályaudvari missziót az Egyesületben.³⁹ Ismertetőjegyeik között a nemzetiszínű karszalag és a MELE nevét viselő fehérkeresztes jelvény szerepelt.⁴⁰ 1935-ben Lökösháza, Kelebia, Sopron, Gyékényes, Oroszvár, Miskolc, Sátoraljaújhely, Magyarbóly, Kötegyán, Bánréve, Nyíregyháza, Záhony, Kisvárd, Somoskőújfalu vidéki kirendeltségekkel működtek. Hasonló segélyező munkát a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ) is végzett: a Szibériából érkező hadifoglyok fogadását látta el, és a megyeszékhelyeken szeretetsomagokkal várta az átutazó katonákat.⁴¹

Szintén ebbe a munkába kapcsolódtak be a Bethania Gyermekegylet, az Országos Erkölcsmentesítő Egyesület, a Katolikus Patronage Egyesület, továbbá a Szociális Missziótársulat,⁴² majd a Szociális Testvérek Társasága tagjai.

A lányvédelem területén számos nemzetközi egyesület végzett jelentős munkát. Az első ilyen jelentős kezdeményezés Butler Jozefin⁴³ nevéhez fűződik, aki a reglementáció ellen lépett fel: nem támogatta, hogy a prostitúciót törvények által szabályozzák, mert ezáltal elismerték működését.⁴⁴ Egyesületi szinten először a La

³¹ DOROS, 1935. 59.

³² GÉRA, 2006. 185.

³³ Később a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége is csatlakozott. Lásd: PAP, 1935. 108.

³⁴ Az *Ujság* 1915. december 24-i cikke alapján már 1915-ben 495 nővel foglalkoztak.

³⁵ PAP, 1935. 103–104. Lásd még: SÁRAI SZABÓ, 2010. 217.

³⁶ PAP, 1935. 103–117.

³⁷ SIPOS, 2012. 302.

³⁸ PAP, 1935. 105.

³⁹ PAP, 1935. 107.

⁴⁰ PAP, 1935. 108.

⁴¹ KELBERT, 2012. 347–369.

⁴² FORRAI, 1991. 84.

⁴³ (1828–1906)

⁴⁴ Hazánkban a reglementációra már 1850-ben találunk példát. Lásd: SZÉCSÉNYI, 2017. Vö. TÓTOS, 2015. 79–80.

Federation Abolitionniste Internationale,⁴⁵ majd a National Ladies Association⁴⁶ szervezetek követték elképzeléseit. Emellett mintájára alakult a Fialat Leányok Barátnőinek Nemzetközi Szövetsége (Union International des Amies de la Jeune Fille)⁴⁷ 1877-ben, akik a pályaudvari missziót már 1884 óta működtették, akkor 57 városban. A vizsgált folyóirat szerint Párizsban évente 10000, Berlinben 8000, Londonban és Svájcban is 6000 lányt fogadtak a pályaudvarokon.⁴⁸ Az első leánykereskedelem elleni konferenciát 1895-ben Párizsban, a következőt 1899-ben Londonban, majd Budapesten rendezték meg. Az első nemzetközi egyezményt 1904-ben Párizsban kötötték meg, ahol 16 állam képviseltette magát. A Fehér Rabszolgaság Elleni Egyezmény a „kényszerrel, erkölcsstelen célból külföldre hurcolt felnőtt nők védelmét szolgálta”.⁴⁹ A Második Fehér Rabszolgaság Elleni Egyezmény 1910-ben már szélesítette a kört és „azon felnőtt nőkre is kitért, akiket egy-egy országon belül megtévesztéssel, erőszakkal, fenyegetéssel, függőségi viszonyok kihasználásával vagy egyéb kényszerrel bírták rá erkölcsstelen cselekményre”.⁵⁰

Témánk szempontjából jelentős még a Nemzetközi Katolikus Leányvédelmi Szövetség (Association Catholique Internationale des Oeuvres de Protection de la Jeune Fille)⁵¹ VIII. kongresszusa, amelyet 1926 májusában rendeztek Luxemburgban, ahol a vasúti missziók megszervezéséről rendelkeztek. A vonatokon külön fenntartott szakaszok bevezetését ajánlotta kialakításra fiatal lányok számára, ezek ellenőrzését bizottságokra bízták. Ezen kívül a nem katolikus vasúti missziókkal történő együttműködés során a közös jelvény használatáról is döntöttek, miszerint ahhoz a nemzetközi bizottság beleegyezése szükséges. Emellett a fiatal lányok esetében a felvilágosítást négy szemközt javasolták lebonyolítani, valamint ajánlották a leány- és gyermekkereskedelemre vonatkozó törvények tanulmányozását.⁵² Az 1933-as Genfi Egyezmény büntette a sértett beleegyezésével történő leánykereskedelmet is.⁵³

A törvénykezés ellenére sem oldódott meg a szociális gondoskodáson belül a prostitúció és a leánykereskedelem kérdése. 1936-ban Dr. Kovács Mária orvos arról írt, hogy egy speciális bizottságot kellene létrehozni, mely a fiatalkorúak bíróságához hasonló, és mellettük „női detektívek, női rendőrök s patronage-nők végeznék

⁴⁵ International Federation for the Abolition of the State Regulation of Vice. Alapítva: 1875. Az egyesület 1907. évi kongresszusán például a *reglementáció* és az *abolicionizmus*, továbbá az *erkölcsrendészet* voltak a fő napirendi pontok. Lásd: *A Nő és a Társadalom*, 1907/9.

⁴⁶ Az angliai szervezet folyóirata a *The Shield (Pártfogó)* címet viselte, melyben számos cikk jelent meg a törvényes keretek között működő prostitúció eltörlésének érdekében. Lásd: KÉRI, 1997.

⁴⁷ AJF.

⁴⁸ Jelvényük piros-fekete csillag. Alapító: Marie Humbert-Droz. Központ: Neufchâtel. Nemzeti ágazatai: Hollandiában, Svájcban, Németországban (Hundert Jahre Freundinnen Junger Mädchen, FJM), Angliában, Olaszországban és Angliában működtek 1914-ben. (*A Nap*, 1922/1. 6.)

⁴⁹ FEHÉR, 1997. 20.

⁵⁰ FEHÉR, 1997. 30.

⁵¹ A Fialat Leányok Barátnőinek Nemzetközi Szövetsége mintájára alakult meg 1897-ben. Jelvénye: fehér-sárga kereszt. Központ: Fribourg. Nemzeti ágazatai: Németországban, Franciaországban voltak. (*A Nap*, 1922/1. 6.)

⁵² *A Nap*, 1927/5. 10. Innen-onnan (hírek) rovat.

⁵³ A New York-i egyezményekkel (1950) vagy az ENSZ Konferenciája a Nőkről (1995) stb. nemzetközi eseményekre nem térünk ki, mert a tanulmányban vizsgált korszak 1949-ben lezárul.

a prostituált, vagy veszélyeztetett leányok felkutatását s ők készítenék el a környezettanulmányt is."⁵⁴

A lánykereskedelem Székelyföldet is érintette, melyet szintén a magyar törvények szabályoztak a Monarchia felbomlásáig. Már az 1902. évi tusnádi székely kongresszuson a kivándorlás okai között foglalkoztak a századfordulón virágzó lánykereskedelem kérdésével,⁵⁵ a cselédek erkölcsi életének romló mutatóival.⁵⁶ A székely cselédség az első világháborút megelőző évtizedben – az 1910-es népszámlálás szerint – nagy arányban vándorolt nagyobb erdélyi városokba, főként Kolozsvárra, majd később Bécsbe.⁵⁷ A magyar területekről a román területre tartó lányokat, cselédeket munkaközvetítéssel,⁵⁸ cseléd-elhelyezéssel és különféle székely-telepítési elmélettel igyekeztek megoldani.⁵⁹

A kolozsvári munkaközvetítés adatainak egy részét (főként cselédközvetítés) az 1936 és 1948 közötti időszakra vonatkozóan a Katolikus Női Misszió kolozsvári szervezetének jegyzőkönyvéből ismerjük. Az 1936. évi közgyűlésen ismertetik, hogy 122 állásközvetítést vittek véghez. Ezt az adatot olykor az egy hónapra vonatkozó állásközvetítések száma is felülmúlta.⁶⁰ A vasúti missziós gyakorlatuk havi két napot jelentett: minden hónap 1-jén és 15-én várták a faluról a pályaudvarra és a piacra érkező lányokat.⁶¹ Az 1937. évi közgyűlés alapján 803 eredményes állásközvetítést jegyeztek fel, viszont nem tudhatjuk, hogy ebből hány főt gyűjtöttek össze a pályaudvaron. A jegyzőkönyvek alapján az is világos, hogy az állásközvetítésből jelentős jövedelme származott a szervezetnek,⁶² viszont a második bécsi döntés után díjmentesen folytatták a szolgálatot. 1944 januárjából van ismét adatunk arra, hogy jövedelmük származott belőle (ekkor 2 közvetítéssel 52 pengő folyt be).⁶³ A források azt is megmutatják, hogy a kereslet mindig magasabb volt, mint a kínálat (különösen igaz volt ez 1938 februárjában). A jegyzőkönyvek alapján az

⁵⁴ KOVÁCS, 1936.

⁵⁵ A Romániába útlevelel nélkül érkező lányok közül Székelyföld kézdi járásából 261 főt számláltak. A lányok között 12–14 éves korúak is voltak. Lásd: BALATON, 2002b. 63–64. (Aki hivatkozva a következőt: LASZLÓ Gyula: *Székely és csángó leányok*. Marosvásárhely, 1899. 4.)

⁵⁶ GIDÓ, 2001. 39; 42.

⁵⁷ 16000-rel kevesebb a nő, mint férfi a székelyek lakta területen. Lásd: EGYED, 1968. 749. A Székelyföldről kivándorlók arányáról lásd: BALATON, 2002a.

⁵⁸ A munkaközvetítés számadatai közül kiemeljük a következőt: a székely akció első öt évében 346 lányt helyeztek el gyárakban: 261 székely lány a komáromi selyemfonodában kapott állandó munkát. Lásd: BALATON, 2002a, 341.

⁵⁹ BALATON, 2002a. 328.

⁶⁰ Például 1937 áprilisára vonatkozóan 199 állásközvetítést jegyeztek fel. (GYFL KGY Katolikus Női Misszió jegyzőkönyve, 1937. május.)

⁶¹ GYFL KGY Katolikus Női Misszió jegyzőkönyve, 1937. október.

⁶² 1938-ban például 885 lej bevételük származott ebből a tevékenységből. Sajnos nem tudjuk kimutatni, hogy átlagosan mennyibe került egy állásközvetítés. Egyrészt, mert nincs tételes bontásban egyik hónapban sem, hogy milyen jellegű munkára irányították a lányokat, másrészt nem tudjuk, hogy a kéréskor kellett-e már fizetni az igénylő családnak, vagy csak a sikeres munkaközvetítések jelentettek bevételi forrást. Továbbá adataink nem hozhatók közös nevezőre a különböző hónapokban: 1939 februárja során a 45 sikeres állásközvetítés 915 lej bevételt, majd 42 már 1175 lejt (1939 márciusára vonatkozó adat), máskor pedig 46 (1939 áprilisára vonatkozó adat) 1010 lejt hozott a szervezetnek.

⁶³ GYFL KGY Katolikus Női Misszió jegyzőkönyve, 1944. január.

is világos, hogy egyfajta minőségbiztosítást is vállalt az iroda, mondhatjuk, hogy garanciával dolgozott, ami ismét piaci tevékenység szervezésére utal.⁶⁴ 1940 májusától jelentősen csökkent a munkára közvetítettek száma, mivel a második bécsi döntés után a falusi lányok számára a frekvenciált célpont Budapest lett; az utolsó adatunk pedig 1944 áprilisából származik, amikor négy munkakereső lány közül hármat közvetített sikeresen az iroda.⁶⁵

A Szociális Testvérek Társasága és az Erdélyi Katolikus Nőszövetség

A Szociális Testvérek Társaságának története a Szociális Missziótársulatban gyökerezik,⁶⁶ melyet Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök támogatásával Farkas Edith⁶⁷ alapított Budapesten 1908. november 19-én, majd 1917 szeptemberében Erdélyben is letelepedtek.⁶⁸ 1920-ban a Missziótársulat szabályzatát módosították, mellyel több nővér sem tudott azonosulni.⁶⁹ Ezért 1923. május 12-én a Slachta Margit vezette 35 nővérral megalakult a Szociális Testvérek Társasága budapesti központtal, amihez a temesvári szervezet is csatlakozott.⁷⁰

A Testvérekkel együttműködve alakult meg a Romániai (másképp Erdélyi)⁷¹ Katolikus Nőszövetség 1926. augusztus 1-jén Aradon,⁷² mely nem egy új egyesület, hanem egy magát mozgalomnak tekintő csúcsszervezet volt, és csatlakozott az 1912-ben alakult Nemzetközi Katolikus Nőszövetséghez.⁷³ Azt a célt szolgálta, hogy az erdélyi és bánági Oltáregyleteket, Mária Kongregációkat, Leányklubokat és minden hitbuzgalmi, szociális és karitatív egyesületet, melynek tagjai katolikus nők, egy szervezetbe tömörítse, és segítse őket működésükben. Jelvénye fehér alapon arany kereszt volt, *in hoc signo vinces* (e jelben győzni fogsz) felirattal.⁷⁴ A Nőszövetség feladatait több szakosztály (Hitéleti-, Szociális–karitatív-, Faluvédő-, Ifjúsági- és Munkásnő Szakosztály) keretében végezte,⁷⁵ így összekötő

⁶⁴ 1942-ben megjegyzik például, hogy „kevés a megfelelő álláskereső, nem tudunk jó alkalmazottakat adni”.

⁶⁵ GYFL KGY Katolikus Női Misszió jegyzőkönyve, 1944. április.

⁶⁶ Lásd például: MONA, 1998. MONA, 1999.

⁶⁷ 1877–1942. Pedagógus, a lánynevelés elkötelezettje; több katolikus egyesület tagja.

⁶⁸ *Krónika*, é. n. 5–7.

⁶⁹ Az alapító, Farkas Edith az 1923-ig a Szociális Missziótársulatban fogadalmat tett 71 nővérből 29 főt küldött el, mert nem fogadták el a módosult szabályzatot. Lásd: MONA, 1999. 97.

⁷⁰ *Krónika*, é. n. 11.

⁷¹ A helységnevné használatát a román rendeletek szabályozták, amelyek a társadalmi szervezetek és a sajtótermékek címadását is érintették. Lásd: BÍRÓ, 2002. 316–318. A nyelvhasználati korlátozások értelmezésére lásd példaként: EGRY, 2015. 421–436.

⁷² *A Nap*, 1926/8. 6.

⁷³ Fővédnöke a pápa volt. X. Pius pápa 1913-ban hagyta jóvá a szövetség alapszabályát, majd XI. Pius pápa 1925-ben. A szervezet másik elnevezése: a Katolikus női Ligák Nemzetközi Szövetsége. (*A Nap*, 1926/8.)

⁷⁴ *A Nap*, 1926/8. A Katolikus Nőszövetség ismertetése az alakuló ülés alapján.

⁷⁵ A Romániai Katolikus Nőszövetség 1929-es felépítéséről számol be Sulyok István *Az erdélyi magyarság társadalmi szervezete* című írásában. (SULYOK-FRITZ, 1930. 118–159.) Ebből kiderül, hogy a Munkásnő Szakosztály még 1929-ben is megszervezésre várt. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség alapszabályát ismerteti *A Nap* 1926/8. helyett megjelenő melléklet alapján. Lásd: WALTER, 1995. 1–3.

kapocsként működhetett valamennyi Románia területén működő katolikus nő- és leányegyesület között. Elnöknője 1926–1934 között Horváth Árpádné,⁷⁶ 1934–1944 között pedig gróf Bethlen Györgyné⁷⁷ volt.

Az ifjúságvédelmen belül a lányvédelem fontos területté nőtte ki magát, e munka keretében egyrészt a katolikus nőszövetségek és a szerzetesrendek tagjai tájékoztató előadásokat tartottak a vidéki lányoknak arról, hogy a nagyobb városokban erkölcsi veszélyeknek vannak kitéve, ami az éjszakai kimaradások alatt érheti őket, vagy a szolgálati helyükön a velük együtt élő férfiak által. A félelemkeltés példái között a rossz munkahelyre kerülés lehetőségét is számon kellett tartaniuk, ahol a munkabérük nem lesz elég a hozományra. Ezeket az előadásokat leginkább elrettentésnek szánták, hiszen tartottak a falu elnéptelenedésétől, de a hasznos tudás átadása is céljuk volt, hogy a lányok valóban boldogulni tudjanak a városokban. A Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerülete és az Erdélyi Katolikus Nőszövetség tagjai a tájékoztatók mellett azonban terepmunkát is vállaltak, a nagyobb vasúti csomópontokon megszervezték az örökösét, úgynevezett vasúti missziót alakítottak ki.⁷⁸

Először temesvári központtal indították el a munkát, és létrehoztak egy 16 (más források szerint 20) ágyas leányotthont,⁷⁹ ahol 476 leányt helyeztek el.⁸⁰ Háromszék és Csík megyében 72 magyar községet keresett fel a szakosztály a falu elhagyása ellen. 1931-től Bukarestben folytatták a munkát, eleinte az Angolkisasszonyok zárdájában, majd a Petre Poni utca 3. szám alatt 25 (máshol 16) ágyat biztosítva.⁸¹ A második bukaresti leányotthon 1938 novemberében nyílt az Alea Năstăsescu 2. szám alatt, melyet leginkább a kereskedelemben vagy vállalatoknál elhelyezkedő lányoknak hoztak létre.⁸² A vasúti misszió keretében kezdetben Temesvárra és Bukarestbe⁸³ vonattal érkező lányokat gyűjtötték össze a testvérek (naponta hat alkalommal), s a legközelebb lévő leányotthonba irányították őket, ahonnan megfelelő munkahelyet kerestek nekik. 1932 és 1933 között adataik szerint a három munkaközvetítő iroda, mely temesvári, kolozsvári és bukaresti központokkal működött,

⁷⁶ Született: biharszentandrászi Frankó Adele.

⁷⁷ Született: báró Jósika Paula (1889–1962). Az Országos Magyar Párt vezetőjének felesége. Elnöke volt az Erdélyi Magyar Kisebbségi Nők Központi Titkárságának is.

⁷⁸ A tanulmányban részben *A Nap* (1924–1944) és a *Vasárnapi Harangszó* (1935–1944) című folyóiratokat használjuk forrásként, amelyek az Erdélyi Katolikus Nőszövetség időszaki kiadványai voltak. Emellett *A Testvér* (1929–1947) és *Erdélyi Testvér* (1947–1949) című lapokra hivatkozunk forrásként, melyek a Társaság belső értesítőjeként funkcionáltak. Az értesítőkből pontos szöveghelyekre a tanulmányunkban nem hivatkozunk, mert ezekben a lányvédelmi munka gyakorlati és teológiai megközelítését kutattuk, nem történeti szempontból, és nem is a kritikai diskurzuselemzés irányából közelítettünk felé.

⁷⁹ *A Nap*, 1929/2. 8; 1929/10. A temesvári Mária Leányotthon hozták létre elsőként.

⁸⁰ *A Nap*, 1930/7.

⁸¹ *A Nap*, 1934/9. 8.

⁸² *A Nap*, 1938/8–9. 29. Új leányotthon Bukarestben.

⁸³ *A Nap*, 1933/8. 2. A Katolikus Nőszövetség Leányvédelmi Szakosztályának 1932–1933. évi központi jelentése.

1791 lányt helyezett el,⁸⁴ bár bukaresti és temesvári házukban egy év alatt több mint 3000 lány kapott helyet.⁸⁵ Azt is nagy sikernek tekintették, ha rá tudták ébreszteni a lányokat vagy asszonyokat arra, hogy Bukarest számukra nem élhető, és visszatértek a falujukba.⁸⁶ A vasúti misszió hálózata kiterjedt Brassóra, Kolozsvárra és Nagyváradra is. A *Nap*ban hirdetésként is megjelentek ezek az átmeneti szálláshelyek, például Budapesten a VII. kerület Thököly út 69. szám alatt a napi háromszori étkezés egy hónapra 75 P, vagy Nagyváradon a Crișa utca 2. címen a napi háromszori étkezés és külön szoba 70 LEU volt, kétfős szobában kedvezményesen 60 LEU.⁸⁷ A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) után a vasúti misszió Budapesten is működött. A Budapesten dolgozó székely leányok védelmére és szociális gondozásának megszervezésére az Erdélyi Katolikus Nőszövetség kolozsvári központja Ormai Heléna szociális testvért jelölte ki.⁸⁸ Főként a Keleti pályaudvaron végezték a missziót a testvérek, mert 1940-től itt fordultak meg legnagyobb számban a székely lányok.⁸⁹ A Szent Katalin körökben vasárnap délutánonként közös táncot, éneklést, imádkozást biztosítottak azoknak a lányoknak is, akiket már munkára közvetítettek ki.⁹⁰ A Budapesti Akció Catholica Igazgatósága⁹¹ támogatta őket és biztosította a Ferenciek tere 7. szám alatt az egyik AC irodában a KALÁKA irodát, továbbá támogatta őket a Budapesti Székesfővárosi Iskolánkívüli Népművelő Bizottság; a Művelődés Háza színháztermében pedig négy alkalommal rendezték meg a Nagy Kalákát, ahol a nagyváradai, csíksomlyói és kézdivásárhelyi népfőiskolák tagjai egyaránt jelen voltak.⁹² A lányvédelmi munkához szorosan kapcsolódott minden KALÁKA és KLOSZ egyesület.⁹³

⁸⁴ Érdekes, hogy Budapesten csupán egy ilyen statisztika ismert a Szociális Missziótársulatra vonatkozóan: 1770 helyközvetítést bonyolított le egy év alatt, 1937-ben. Lásd: GYÁNI, 1983b. 423. Ez akár lehetett egy valós kereslet is, de egy teljesítendő vagy propaganda által eszközölt mérték is lehetett. Megjegyzendő, hogy az elhelyezés száma nem feltétlenül egyezik a vasúti misszió során keletkezett esetek számával.

⁸⁵ A *Nap*, 1933/8. 2. A Katolikus Nőszövetség Leányvédelmi Szakosztályának 1932–1933. évi központi jelentése.

⁸⁶ A *Nap*, 1932/6. 15. Bukaresti munkáról. Andrea tv.

⁸⁷ A *Nap*, 1934/3. 11.

⁸⁸ *Krónika*, é. n. 72.

⁸⁹ Nem ellenőrizhető állításuk realitása, miszerint a székely lányok 95%-a hazautazott Budapestre a német megszállás (1944. március 19.) miatt. Lásd: *Krónika*, é. n. 73.

⁹⁰ A *Nap*, 1933. 5. sz. 13. Falusi lányaink lelketek épségét akarjuk. sz. n.

⁹¹ Igazgató: Mihalovics Zsigmond.

⁹² *Krónika*, é. n. 73.

⁹³ KALÁKA: Katolikus Leánykörök Alakulata; nem azonos a KALÁSZ: Katolikus Lányok és Asszonyok Szövetsége, a KLOSZ: Katolikus Lányok Országos Szövetsége, a D. L.: Dolgozó Leányok és KALOT: Katolikus Legényegyletek Országos Testülete testvérmozgalmakkal. A kaláka szó eredetét, jelentését lásd: SZABÓ Á., 2008a. 223–250. Továbbá: SZABÓ Á., 2008b. 6–7. és SZABÓ Á., 2008c. 14–15. 12. A székelyföldi lányvédelemről lásd: FORRÓ, 2008. 6. A történetírás adós még a KALÁKA, a KLOSZ, és a D. L. történetének megírásával. Ez részben a KALÁSZ-ra is igaz, lásd: SZÉKELY, 1989. 43–57. BALOGH, 1994. 283–299. A témában lásd még BALOGH, 1998. A KALÁSZ mozgalomról lásd: BALOGH, 1987. 432–437

A vasúti misszió⁹⁴ és a lánykereskedelem elleni munka a diszkurzív térben

Kezdetben forrásainkban nem találjuk meg a leánykereskedelem kifejezést. Először 1921-ben *Embermentés* címmel jelent meg egy cikk, melyben a *patronage* munkáról írnak, és az elveszett leányoknak nyújtandó segítségről számolnak be.⁹⁵ A szóhasználat (*embermentés*) számunkra azért lényeges, mert a női nemet implicite egyenlőnek kezeli a társadalomban a férfival. Emellett a két világháború közötti katolikus sajtó diskurzusát jellemző *nemzetmentés* fogalomra reflektál, nem csak szóalakját tekintve; tartalmilag utal a keresztény-nemzeti felfogásra, melyben a nemzet metaforája a nő és az anya, tehát a lányvédelem egyben a család, a társadalom és a nemzet védelme.

A *Modern leánykereskedelem* című cikkben először említik a migráció gazdasági és társadalmi okait, főként a háború okozta kenyérkereső férfiak számának csökkenését, így a nők kényszerű munkavállalását, majd a lánykereskedelem londoni gyakorlatáról számolnak be; a cikkben a lányokat naivnak és ártatlannak tekintik.

„Legutóbb Londonban fedeztek fel egy rést, amelyen keresztül a leányok elindultak végzetes sorsuk felé. Egy rendőrtisztviselő megfigyelte, hogy közvetlen a hajók elindulása előtt két-három leány minden csomag nélkül, egyszerű utcai ruhában felmegy a hajóra. Ezeket rendszerint a hajó személyzete hívta meg teára vagy másfajta szórakozásra. Míg a teát isszák, azalatt a hajó elindul és a leányok ott maradnak. Mikor azután idegen országot érnek, a matrózok egyszerűen eladják a szerencsétlen teremtéseket. A vizsgálat megállapította, hogy ezt az üzletet az utóbbi hónapokban már egész rendszeresen folytatják.”⁹⁶

1922-ben tájékoztatást adnak a Nők Nemzetközi Szövetsége⁹⁷ közegészségügyi állandó bizottságának munkatervéről, melyben lényeges elem a prostitúció állami rendszabályozása (reglementáció) elleni küzdelem.⁹⁸ Azt, hogy a Nőszövetség is ezen az állásponton volt, megerősíti, hogy 1930-ban tájékoztatták az olvasókat a második nővédelmi törvényről, melynek nyomán a bordélyházakat bezárták Romániában. A cikkben a bordélyházakat *bűnházak*nak nevezik, ami mutatja, hogy a kérdést erkölcsvédelmi szempontból közelítik meg.⁹⁹ Jó gyakorlatnak tekintik például egy párizsi lap ötletét, mely meghirdette az erényes lányok pályázatát, amely keretében Franciaország 20 legerényesebb lányát keresték,¹⁰⁰ ezzel követendő példát állítva a társadalom elé.

⁹⁴ A Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerülete Marosvásárhelyi munkaévének összefoglalójából kiderül, hogy 1945-ben 33-an jelentkeztek vasúti szolgálatra. Nevük és címük is ismert. Azonban ez a vasúti szolgálat nem azonos a lányvédelmi vasúti misszióval, mert ez a Fogolysegélyező Bizottsághoz tartozó, a katonákat ellátó tevékenység volt, a MANSZ vasúti munkájához hasonlóan. Lásd: N. N. *Marosvásárhelyi munkaévo, 1944–1945*. Kolozsvár. Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerülete, Szentlélek Ház. Kézirat.

⁹⁵ *A Nap*, 1921/8. 4. (Ekkor még a *Vasárnap* című lap szociális mellékleteként jelent meg, szerkesztője Réthy Imre.)

⁹⁶ *A Nap*, 1922/2. 6.

⁹⁷ Rövidítése JCW.

⁹⁸ *A Nap*, 1921/1. 8.

⁹⁹ *A Nap*, 1930/7. 10. sz. n.

¹⁰⁰ *A Nap*, 1922/10. 7. Innen-onnan rovat.

A testi és lelki vágyak is bekerülnek a diskurzusba: a szociális kurzusokon, melyeket a vezetőknek tartanak, például az önmegtartóztatás¹⁰¹ szorgalmazására hívják fel a figyelmet, de az érvényesülési vágyat is alapvetően negatívan szemlélik, ha az otthontól távol akarják megvalósítani önmagukat a lányok. Ennek ellenére azt is jelzik, hogy az elrettentés és tiltás már nem megoldás, inkább fel kell készíteni a lányokat a városi életmódra,¹⁰² tehát a megelőzésre helyezték át a hangsúlyt. A cikkből kiderül, hogy egy vidéki lány azért jött a városba, hogy megtanuljon másképp járni, beszélni és öltözködni, mert a barátnői már elsajátították mindezt. A határt ebben az esetben értelmezhetjük összekapcsoló elemként, melyben világos a szívóhatás ereje.¹⁰³ A leánykereskedelem, amikor már a szóhasználat szintjén is megjelenik, valamint az ellene végzett tevékenység, minden esetben küzdelemként vagy harcként jelenik meg forrásaink szókészletében, ami mozgalmi, aktív ellenálló magatartást tükröz, és amely illeszkedik az Erdélyi Katolikus Nőszövetség keresztény feminista célkitűzéseibe.¹⁰⁴

„Összeköttetésbe léptünk a Kisebbségi Nők Központi Titkárságával, a rendőrséggel, hogy válllatve vegyük fel a küzdelmet a leánykereskedelem ellen s felekezetek szerint szervezkedve vessünk gátat preventív eszközökkel (Leánygyejesület, háziipar) e fajunkat pusztító, lélekesztő jelenségnek.”¹⁰⁵

A cikk a *Leánygyejesület – Lélekmentés – Fajvédelem* címet viseli, melyben a *fajvédelem* mint prioritás megjelenítése az eugenikus diskurzusba illeszkedik.

„A vasúti misszió lélekmentés a pályaudvaron. Az ügyeletes hölgyek karszalagot viselnek. Mindig ott vannak az érkező vonatoknál, hogy a fiatal vagy tapasztalatlan leányokat és asszonyokat útbaigazítsák, segítsék, tanácsot adjanak, ha kell, álláshoz juttassák, vagy a vasúti állomáson lévő irodahelyiségükben, esetleg erre a célra berendezett átutazó nők otthonában éjjelre elszállásolják, nehogy a nagyváros ezernyi veszedelmei közt elveszzen. A vasúti misszió külföldön már minden nagyobb állomáson működik. Nálunk eddig csak Kolozsvárott van, de éppen a leányvédelmi kiépítésével kapcsolatban a közeljövő programja, hogy főképp a vasúti csomópontokon mindenütt beállítsuk ezt az intézményt.”¹⁰⁶

A leánykereskedelem elleni nemzetközi munkát is figyelemmel kísérték, több ilyen ülésen is részt vettek a Testvérek, de szemlézték a nemzetközi kultúra termékeit is. Rövid kritikát írtak például egy a témában készült, a *Fehér rabszolgaság* címmel megjelenő filmről, amit a genfi Népszövetség és lányvédelmi bizottsága szorgalmazott:

¹⁰¹ *A Nap*, 1928/10. 7.

¹⁰² *A Nap*, 1930/11. 10. A falu lányának ez is fáj... Stettner Andrea tv.

¹⁰³ Van tehát egyfajta reziliencia ezekben a sorsokban, azonban ezeket egodokumentumok nélkül nehéz lenne alátámasztani.

¹⁰⁴ *A Nap*, 1927/6. 1.

¹⁰⁵ *A Nap*, 1927/1. 2–3. Leánygyejesület – Lélekmentés – Fajvédelem.

¹⁰⁶ *A Nap*, 1927/7. 7. Képek a vasúti misszió naplójából. Schiif Aranka.

„Szociális filmnek készült, melynek hivatása lett volna a közönség szemét rányitni a nemzetközi leánykereskedelem borzalmaira. A film azonban ilyen szempontból nagy csalódást hozott. A közönség vélt ízlésével számolva (pedig a közönség ma már komolyat és értékeset is igényel) az egészet átszőtték egy komolytalan szerelmi romantikával és még komolytalanabb happy-enddel, úgyhogy az adatok, melyeket hivatva volna a film szolgáltatni, elvesznek mellette. Egy szempontból tanulságos, minden silány beszövéssel mellett is, mert kiviláglik a nemzetközi leánykereskedelmi hálózat hihetetlenül rafinált, pokoli szövedéke, a védelmi eszközök megszervezése, mellyel az egyes országok rendőrségeit kijátsszák.”¹⁰⁷

Egyrészt jogos kritikaként is megfogalmazódhatott bennük a fenti részlet, másrészt az amerikai és a modern ellen szóló, konzervatív véleményként is értelmezhetjük, amivel szemben egyébként nem minden téren voltak elutasítóak a folyóiratok.

A vasúti misszióhoz szorosan kapcsolódik a diskurzusban a város és annak negatív ábrázolása. A szimbolikát tekintve a határt elválasztó funkcióval ruházták fel, a magával ragadás cselekvése jelenik meg a szövegekben, ami általában a naiv, tájékozatlan lányokkal történik meg. Előfordul például (egy a Gyergyó és Csík nagyobb községeiben tett kéthetes út után) a regáti terület metaforája, a polip: *„...a Regát kinyújtja polipkarjait az ügyis elnéptelenedésnek indult székely községeink leányifjúsága után”*.¹⁰⁸ Más esetben a pók a támadó: *„Három székelyudvarhelyi nap után, oda visszatérve kerestem fel a falvakat. A főcél volt a városi szolgálatba készülő lányokat, a városban szolgáló leányok szüleit figyelmeztetni a város veszélyeire, a leánykereskedelemnek feléjük terjesztett pókkarjaira s a lányokat a Leányegyesületeinkbe irányítani.”*¹⁰⁹

A vasút környezetét is negatívan festették le a szövegekben, ahol a lányok a hanghatásoktól és a tömegtől zavarodottan, magányosan állnak. A pályaudvart például így ábrázolták: *„A pályaudvar kormos levegője mily szomorú jelképe annak a sok erkölcsi szennynek, mely itt rakódik rá a lelkekre, vagy legalábbis innen indul romboló útjára.”*¹¹⁰

Az otthon elhagyásával kapcsolatban közölték Pakocs Károly¹¹¹ *Jöjj haza lányom!*¹¹² című versét, melyben szintén a tapasztalatlan, kíváncsi, naiv lány jelenik meg, és a visszacsábítás eszköze jelen esetben a tragikus vég, mely a büntudatkelésre alapozott prevenció eleme:

*Hát itt hagyta edesanyját!
Temetővé tette a házat,
bal-utra tévedt gyermekem.
Azt hitted, hogy a fény odakünn
rőzsáligetben vár s te a bűn
tővisét hagyod énnem. [...]*

¹⁰⁷ *A Nap*, 1937/ 9–10. 29. Színház, film rovat.

¹⁰⁸ *A Nap*, 1928/ 9. 9. A rettenetes polip-kar. Veress Judith.

¹⁰⁹ *A Nap*, 1927/6. 7. Székelyföldi úti napló. Báthy Aglája testvér.

¹¹⁰ *A Nap*, 1927/8. 8. Képek a vasúti misszió naplójából. Schiff Aranka.

¹¹¹ 1892–1966. Kanonok, költő. Az Erdélyi Irodalmi Társaság tagja, továbbá az Erdélyi Katolikus Akadémia egyik alapító tagja.

¹¹² PAKOCS, 1924. 90.

*Vissza ha jönnél, nem bántanálak
Bosszuj: nem lehet édesanyának
gyermeke ellen.
A korszellem a bűnös, a korszelleme árad
Hulláma sodort el, ellene lázad
bosszuval a lelkem.*

*Vissza ha jössz: már nem leszek én itt;
holt-tetemem, temetőbe kísérik.
Rohannak az évek:
s mondani fogják: – így visz a bánat
bús temetőbe édesanyákat...
Menj tova lélek! [...]*

A szövegek az utazás szimbolikáját is kiaknázták; a cikkek címe és szóhasználata mutatja meg, ilyen például a *Vándorló ifjúságunk*.¹¹³ Már a cím mögött is a távozás átmenetisége, a hazatérés állandó lehetősége húzódik meg. Általában a migrációt ábrázoló szövegekben csak a cselédeket, tisztességes munkát vállalni akaró lányokat jelenítették meg a lapok; a legtöbb esetben tehát kizárták azoknak a megjelenítését, akik önként álltak táncosnőnek vagy prostituáltként.

1929. március 6-án megrendezték Kolozsváron a katolikus székely cselédlányok nagygyűlését, ahol felvilágosítást adtak a cselédeket fenyegető veszélyekről.¹¹⁴ A lányokat arra buzdították, hogy öltözködésükben tartsák meg népi hagyományait, és szorgalmazták, hogy a székely szöttest elsődleges viseletnek tekintsék.¹¹⁵ Ez arra is szolgált, hogy felismerjék egymást új lakhelyükön,¹¹⁶ másrészt pedig arra, hogy a pályaudvarra érkező lányokat is könnyen felismerjék a viselet alapján a Testvérek. Természetesen ezáltal a tradicionális értékek képviselésére is ösztönözték őket a nagyvárosokban,¹¹⁷ ezzel is védve a falusi kultúrát és értékeket. A határ itt mint ütközőzóna jelenik meg a hagyományok és az új szokások relációjában.

A város veszélyei között visszatérő elem volt a nem kívánt teherbeesés, melynek kockázata állandóan jelen volt, ezért fokozott figyelemre intették a lányokat; a cikkek mellett olvasói leveleket osztottak meg, ezzel példázva, hogy a *hiszékeny* és *tudatlan* lányokra milyen sors vár.¹¹⁸ Bemutatták a falusi társadalom deviáns magatartását,¹¹⁹ így a falusi lányok öngyilkossági mutatójáról is írtak, mely alapján

¹¹³ *A Nap*, 1938/6. 11.

¹¹⁴ *A Nap*, 1929/2. 10.

¹¹⁵ A viselet kérdéséről bővebben lásd: BOKOR 2008b. 61–66. és TÖTSZEGI, 2008. 46–51.

¹¹⁶ A cselédlányok városi közegbe történő beilleszkedéséről lásd: BOKOR, 2008a. 144–145.

¹¹⁷ *Vasárnapi Harangszó*, 1942/4. 5.

¹¹⁸ *Vasárnapi Harangszó*, 1943/9. 6. (Nincs tudomásunk arról, hogy az olvasói levelek közül mennyit írtak a szerkesztők, újságírók, és mennyi volt az olvasóktól származó levél.) A magyar cselédek törvénytelen gyermekeinek arányáról lásd: GYÁNI, 1983. 213. A témában lásd még: TÓTH, 2003. 122–133.

¹¹⁹ Az egyik fő probléma, az alkoholfogyasztás mértéke, de több családon belüli erőszak is történt a vizsgált időszakban a folyóiratok alapján. Lásd *Vasárnapi Harangszó*, 1943/11. 7; *A Nap*, 1930/1. 8; *A Nap*, 1927/6. 3. *A Nap* egyik olvasói leveléből kiderül az is, hogy Albert Márton becsületes, vallásos székely ember két fia másik két társával meggyilkolt és kirabolt egy cselédasszonyt.

1935-ben 93 székely leány vetett véget életének.¹²⁰ A *megesett leány* képe elrettentő példaként szerepelt a lapokban, azonban a sajtókiadványok átmeneti sorsként ábrázolták.¹²¹ A határ ez esetben az átjárhatóságot, az újrakezdés esélyét szimbolizálja.

A vasúti misszióhoz kapcsolódva a lehetséges veszélyek és eredmények egy képen történő ábrázolását a *Vasárnapi Harangszó* című lapban találjuk. *Halálvonalak* címmel rajzolták meg azokat a vonalakat, amelyek a vidéki községeket Bukaresttel összekötik, majd a képaláírás világosítja fel az olvasót, hogy ezeket a vonalakat már sikerült a Nőszövetség lányvédelmi munkája keretében megszüntetni. Legalább 37 községről van szó az illusztráció alapján (például Ditró, Gyergyóremete, Csíkszentdomokos, Ajnád, Madéfalva, Csíkszentmiklós, Csíkszentkirály, Csíkszentmárton stb.).¹²² A második bécsi döntés idejére tehát már a munka eredményességét hangsúlyozták.

A lányvédelmi munka egyik preventív eszközeként indította el Árkossy Lajosné¹²³ a székelyszentkirályi csipkeverő tanfolyamot 20 fővel, olyan munkalehetőséget és közösséget teremtve, ami okot adhatott a lányoknak a faluban maradásra. Az így készült termékeket kiállították a házi ipari kiállításokon, továbbá eladták vagy használták, amiről a lapok többször is tudósítottak; 1940-ben már arról számoltak be, hogy 120 lány tagja ennek a munkának.¹²⁴ Ezt követően egyre apadnak, majd 1945 után elmaradnak a vasúti misszióról és a lányvédelmi aktivitásról szóló forrásaink. 1947 után a Testvérek földalatti mozgalomként működtek tovább (de hasonló lányvédelmi tevékenységről nincs forrásunk), majd a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületét 1949-ben hivatalosan is feloszlatták.¹²⁵

Összegzés

Tanulmányunkban igyekeztünk bemutatni a 20. század fordulóján elinduló magyarországi leánykereskedelem ellen folytatott társadalmi szervezetek munkájának hátterét, majd Erdélyben a Szociális Testvérek Társasága és az Erdélyi Katolikus Nőszövetség által a leánykereskedelem ellen létrehozott vasúti misszió jelenségét

¹²⁰ *A Nap*, 1936/2. 5. Továbbá: *Vasárnapi Harangszó*: 1936/4. 7. Fiedler István püspök cikke 93 *öngyilkos székely leány* címmel. Eddigi kutatásaim során ezt a számot nem igazolta egy demográfiaiával foglalkozó szakirodalom és statisztika sem. A kolozsvári nők deviáns magatartásáról a korszakban lásd: BOKOR, 2008a. 165–180. és a magyar cselédek öngyilkosságának nagy arányáról lásd: GYÁNI, 1983. 110–113.

¹²¹ A megesett lányoknak járó büntetési formákról, annak történetéről bővebben lásd: ILLYÉS, 2005. 58–91. és BÓDÁN, 2001. 333–345.

¹²² *Vasárnapi Harangszó*, 1940/8. 6.

¹²³ *Nagyasszonynak* nevezték a vizsgált folyóiratok; e jelzővel azokat tüntették ki, akik jelentős társadalmi, jótékony munkát végeztek, és példaként állították őket az olvasók elé. Férje, Árkossy Lajos a kolozsvári Dávid Ferenc Egylet örökös alapító tagja közé tartozott. Lásd: *Unitárius Közlöny*, 1917/8. Árkossy Lajosné jelen volt a Magyar Szövetség nevű politikai szervezet alapító ülésén, lásd: FALUSI, 2018. 234. A névsorban egyetlen nőként szerepel. 1938. augusztus 3-án, hosszú betegség után hunyt el. *A Nap* című folyóiratban méltatták jellemét, munkásságát, kitartását. (*A Nap*, 1938/7. 6–7.)

¹²⁴ *Vasárnapi Harangszó*, 1940/8. 6. Felébred a csipke. Flóra testvér.

¹²⁵ *Krónika*, é. n. 178.

mint a magyar prostitúciótörténet kevésbé ismert és vizsgált részét. A töredékes forrásadottságra való tekintettel e kutatás kontextusát nagyrészt a Társaság és az Erdélyi Katolikus Nőszövetség által működtetett női folyóiratokban megjelent cikkei alapján tudtuk felvázolni. A *Nap* és a *Vasárnapi Harangszó* erdélyi katolikus női folyóiratok célja a katolikus lányifjúság testi, erkölcsi és szellemi nevelése volt. Az itt fellelhető tipikus nőképeket az említett szervezetek önreprezentációjának tekinthetjük, amely a magyar és erdélyi katolikus női sajtódiskurzuson és sajtópropagandán belül értelmezendő. A vasúti misszió és a leányvédelem, tehát a prostituálódás prevenciója során elrettentő női sorsokat mutattak be, amelyhez a modernizálódó városi társadalom magatartásának felvételét kötötték, tehát összefüggésbe hozták a nagyvárosi léttel, amely ezáltal a bűn terepévé is vált. A biztonságos otthon elhagyása mint szimbolikus és egyben tényleges fizikai határátlépésként jelent meg, amely során nem a szülőfalut elhagyó tudatos nőt ábrázolták, hanem a nagyvárosba tartó elesett és segítségre szoruló lányokat, akik az átalakuló modern társadalom áldozatai. A határátlépés motívumaként nem a szándékolt kifelé tartás kerül előtérbe, hanem a „befogadó” terület szívó hatása, amely során a vasútvonalak riasztó állatok (polip, pók) hosszú végtagjaival kerülnek azonosításra. Ezen női ábrázolás a folyóiratokban a *megesett leány* és a cseléd képeihez kapcsolódtak, amelyek részben negatív szerep-reprezentációk voltak, részben pedig olyan átmeneti kategóriát jelentettek, ahol még az egyénnek van esélye újra az erkölcsileg meghatározott normához igazodni, és részt venni ezáltal a *nemzetmentésben*. A prostituálódás megelőzésének kulcsaként a nők hagyományos terének felfogott otthont, az otthonmaradást és a tradicionális értékekhez való ragaszkodást jelenítették meg. Mi több, a kortárs nyugati filmipari preventív propagandatermékeket is kritikával illették, hiszen azok az elrettentés mellett olyan szerepmodelleket és életvilágokat jelenítették meg, amelyek – a szerkesztők szerint – téves képet közvetítettek.

A vizsgált lapok számos esetben illeszkedtek az eugenika uralta diskurzusba, mivel a cikkek címe és tartalma is azt mutatta, hogy a *nemzetféltség* a Társaság lányvédelmi munkájának egyik fő mozgatórugója volt. A vasúti misszió egy lehetséges válasz volt a katolikus női társadalom civil és vallási szervezetei részéről a kor egyik jelentős társadalmi problémájára, bekapcsolódva a lánykereskedelem elleni állami és nemzetközi munkába.¹²⁶ A jelenség értelmezésére a sajtódiskurzus részeként került sor, amit színesíthetne további folyóiratok bevonása,¹²⁷ de egyes szépirodalmi művek és egodokumentumok elemzése is árnyalhatná kutatásunkat.¹²⁸

¹²⁶ Bár a szerzetesrend a diskurzuselemzés alapján a fiúkereskedelem elleni küzdelemben nem vállalt szerepet, az emberkereskedelem őket is érintette.

¹²⁷ Például a *Brassói Lapok* 1938-ban közölt egy beszélgetést a Román Nők Egyesületének elnökével, Cantacuzino hercegnővel, *A nemzetközi tőkével felvonuló leánykereskedelem* ellen címmel. Az interjúból megtudjuk például, hogy a lánykereskedelem leginkább a Mócvidéket, az Avas-hegység területét, Erdélyt és Bessarábia egyes területeit érintette Romániában. Arról is említést tesz, hogy sok „görl” vált útlevelet Dél-Amerika irányába saját döntése alapján. Továbbá világossá teszi azt is a cikk, hogy a prevencióban látja a megoldást a Román Nők Egyesülete is, tehát a korszakra általában is jellemző lehetett a probléma megközelítése a megelőzés oldaláról. (LAER, 1938. 17.) Példa lehet továbbá a *Katolikus Szemlében* Gallovich Jenő: *A leánykereskedelem* című cikke. (GALLOVICH, 1907.)

¹²⁸ Például Szederkényi Anna *Lángok – Tűzek* című művében említésre kerül a *leánykereskedelem* elleni liga és a városba érkező leány életkeresése. (SZEDERKÉNYI, 1917.)

Mivel Románia területén a vizsgált időszakban nem csak az erdélyi és székelyföldi területeket érintette a kivándorlás, illetve a lánykereskedelem, ezért érdemes lenne átfogó kutatásokat végezni a témában.

Felhasznált irodalom és rövidítések

Források

GYFL KGY Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Kolozsvári Gyűjtőlevéltára
290/i. 8. c. Katolikus Nőmisszió jegyzőkönyve (1936–1948)

Sajtó

A Testvér (1929–1947)

Erdélyi Testvér (1947–1949)

Krónika (A Szociális Testvérek Társasága Erdélyi Kerületének Krónikája 1908–1923, 1923–1949)

A Nap (1921–1944)

Vasárnapi Harangszó (1935–1943)

Szakirodalom

ANKA

2010 ANKA László: A budapesti prostitúció jogtörténete a dualizmus korában. In: *Vázlatok két évszázad magyar történetéből: tanulmányok*. Szerk.: GERGELY Jenő. Budapest, ELTE Doktori Iskola Gazdaság és Társadalomtörténeti Alprogram, 2010. 51–65.

BALATON

2002a BALATON Petra: A székely akció. In: *A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. II. Székelyföld Konferencia*. Csíkszereda, Székelyföld 2000 Munkacsoport, 2002. 327–342.

2002b BALATON Petra: A székely akció előzménye és története. *Székelyföld*, 6. (2002) 6. sz. 62–91.

BALOGH

1987 BALOGH Margit: A KALÁSZ mozgalom krónikája. *Vigilia*, (1987) 6. sz. 432–437

1998 BALOGH Margit: A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1998. (*Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok*, 23.)

1994 BALOGH Margit: A KALOT története. *Történelmi Szemle*, 37. (1994) 3–4. sz. 283–299.

BÁRDI

2013 BÁRDI Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda, Pro Print, 2013. 438–439. (*Magyar Kisebbség Könyvtára*)

BOKOR

- 2008a BOKOR Zsuzsa: Nők a deviancia határán. Az átmenet asszonyai Kolozsváron az 1920-as években. In: *Határtalan nők. Kizártak és befogadottak a női társadalomban*. Szerk.: BAKÓ Boglárka – TÓTH Eszter Zsófia. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2008. 165–180.
- 2008b BOKOR Zsuzsa: Viseld és viselkedj. Női viseletelemek harca a 20. század elején Kolozsváron. *Korunk*, (2008) 12. sz. 61–66.
- 2015 BOKOR Zsuzsa: Nők a nemzetben, nemzet a nőkben. A MELE (Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen) működése a két világháború közötti Magyarországon. *Socio.hu* 2015/2. 86–100.

BÍRÓ

- 2002 BÍRÓ Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Kolozsvár, Pro Print, 2002. (*Magyar Kisebbség Könyvtára*)

BÓDÁN

- 2001 BÓDÁN Zsolt: A megeseett leány Gyimesben. *Néprajzi Látóhatár*, 10. (2001) 1–4. sz. 333–345.

CHAMBERS

- 2002 CHAMBERS, Iain: Vándorlás, kultúra, identitás. *Helikon*, (2002) 4. sz. 433–474.

COSMA

- 2002 COSMA, Ghizela: Aspecte privind mișcarea feministă din România în perioada interbelică. Anii '30. In: *Condiția femeii în România în secolul XX. Studii de caz*. Ed.: COSMA, Ghizela – ȚĂRĂU, Virgil. Cluj Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002. 81–99.

DOROS

- 1935 DOROS Gábor: *Küzdelem a leánykereskedés és a prostitúció ellen*. Budapest, Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen, 1935.

EGRY

- 2015 EGRY Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944*. Budapest, Napvilág, 2015.

FALUSI

- 2018 FALUSI Norbert: *Uralkodó magyar eszmék a változásban. Erdély 1910–1922*. Doktori disszertáció, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskola, 2018.

FARMATI

- 2006 FARMATI Anna: Szerzetesnők a keresztény feminizmus – a társadalom szolgálatában. In: *Nőnek (is) teremtette. Nők a társadalomban és az egyházban*. Szerk.: BODÓ Márta. Csíkszereda, Romániai Magyar Pax Romana, Státus, 2006. 169–178.

FEHÉR

1997 Dr. FEHÉR Lenke: Nemzetközi törekvések az emberkereskedelem ellen. In: *Prostitúció – emberkereskedelem. Országos Büntetőeljárásügyi Program. A bűnözési félelem.* Szerk.: DOMOKOS Andrea. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 1997. 26–43. (*Kriminológiai Közlemények*, 55.)

FLEISZ

2016 FLEISZ János: *Az erdélyi magyar sajtó története, 1940–1944.* Pécs, Pro Pannonia, 2016.

FORRAI

1991 FORRAI Judit. Részletek a magyar leánykereskedelem és prostitúció történetéből. *Egészségnevelés*, 32. (1991) 83.

1999 FORRAI Judit. A budapesti prostitúció múltjából. In: *Prostitúcióra kényszerítés, emberkereskedelem.* Szerk.: FEHÉR Lenke – FORRAI Judit. Budapest, Szociális és Családvédelmi Minisztérium Nőképviselési Titkársága, 1999. 156–163.

FORRÓ

2008 FORRÓ Albert: Lánynevelés és -védelem a két világháború közötti Székelyföldön. *Örökségünk*, 2. (2008) 2. sz. 6.

GAÁL SZABÓ

2007 GAÁL SZABÓ Péter: Női helyek – férfi terek Zora Neale Hurston *Their Eyes Were Watching God* című regényében. In: *A nő mint szubjektum, a női szubjektum.* Szerk: SÉLLEI Nóra. Debrecen, Kossuth Kiadó, 2007. 141–156.

GALLOVICH

1907 GALLOVICH Jenő: A leánykereskedelem. *Katolikus Szemle*, 21. (1907) 10. sz. 1028–1046.

GALUSCA

2012 GALUSCA, Roxana. Slave Hunters, Brothel Busters, and Feminist Interventions: Investigative Journalists as Anti-Sex-Trafficking Humanitarians. *Feminist Formations*, 24. (2012) 2. sz. 1–24.

GÉRA

2006 GÉRA Eleonóra. *Református karitatív intézmények a magyar fővárosban 1850–1952.* Doktori disszertáció, Budapest, ELTE BTK, 2006.

GIDÓ

2001 GIDÓ Csaba: Az 1902-es tusnádi székely kongresszus és a székely kivándorlás kérdése. In: *Areopolis: Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok, I.* Szerk.: HERMANN Gusztáv Mihály – RÓTH András Lajos. Székelyudvarhely, Litera, 2001. 36–47.

2006 GIDÓ Csaba: Vasútvonal tervek és építkezések Székelyföldön 1880–1895 között. In: *Areopolis: Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok, V.* Szerk.: HERMANN Gusztáv Mihály – RÓTH András Lajos. Csíkszereda, 2006. 201–230.

GILLETTE

2007 GILLETTE, Aaron: *Eugenics and the nature-nurture debate in the twentieth century*. New York, Palgrave Macmillan, 2007.

GYÁNI

1983 GYÁNI Gábor: *Család, háztartás és a városi cselédség*. Budapest, Magvető, 1983.

1983b GYÁNI Gábor: A budapesti házicseléd-munkapiac működési mechanizmusa (1890–1941). *Századok*, 1983/2. 404–433.

HÁMORI

2004 HÁMORI Péter: Magyar társadalomszervezési kísérletek Észak-Erdélyben (1938–1944). *Korall*, 18. (2004) 65–97.

2007 HÁMORI Péter: Adalékok az erdélyi keresztény egyházak és a magyar társadalom kérdéseihez (1920–1940). In: *Úton... Tanulmányok Tomka Miklós tiszteletére*. Szerk.: HEGEDŰS Rita – RÉVAY Edit. Szeged, SZTE BTK Vallástudományi Tanszék, 2007. 135–151.

ILLYÉS

2005 ILLYÉS Sándor: A megesett leány büntetőritusai a moldvai csángóknál. In: *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Szerk.: KINDA István – POZSONY Ferenc. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2005. 58–91.

KÁNYA

2000 KÁNYA József: A székely körvasút regionális hatásai. *Tér és Társadalom*, 14. (2000) 2–3. sz. 255–264.

Katolikus Lexikon

1933 *Katolikus Lexikon*. Szerk.: BANGHA Béla. Budapest, Pallas, 1933.

KELBERT

2012 KELBERT Krisztina: „Társadalmi anyaság” és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége karitatív-szociális tevékenysége a két világháború közötti Szombathelyen. *SAVARIA. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője*, 35. (2012) 347–369.

KÉRI

1997 KÉRI Katalin: Női lapok a 18–19. század Európájában. *Világtörténet*, 19. (1997) 2. sz. 74–78.

KIS

2010 KIS Bernadett: Koldulás és prostitúció a rendészeti szabályozásban a XIX–XX. század fordulóján. *Rendészeti Szemle*, 58. (2010) 75–95.

KNEPPER

2013 KNEPPER, Paul. History Matters: Canada’s Contribution to the First Worldwide Study of Human Trafficking. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 55. (2013) 1. sz. 33–54.

LAER

- 1938 LAER József: A nemzetközi tőkével felvonuló leánykereskedelem ellen. Beszélgetés Cantacuzino hercegnővel. *Brassói Lapok*, 44. (1938) 266. sz. 17.

LAMMASNIEMI

- 2017 LAMMASNIEMI, Laura: Anti-White Slavery Legislation and its Legacies in England. *Anti-Trafficking Review*, 9. (2017) 64–76.

LÉDERER

- 1999 LÉDERER Pál (szerk.): *A nyilvánvaló nők. Prostitúció, társadalom, társadalomtörténet*. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999.

LÖNHART

- 2002 LÖNHART Tamás: Asociațiile femeilor maghiare din Transilvania în prima jumătate a secolului XX. In: *Condiția femeii în România în secolul XX. Studii de caz*. Ed.: COSMA Ghizela – ȚĂRĂU, Virgil. Cluj Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002. 63–80.

MAJDÁN

- 2010 MAJDÁN János: *Modernizáció – vasút – társadalom. Tanulmányok a vasútépítés hatásáról a 19–20. században*. Baja, Eötvös József Főiskolai Kiadó, 2010.

N. N.

- 1944–1945 *Marosvásárhelyi munkaév, 1944–1945*. Kolozsvár. Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerülete, Szentlélek Ház. Kézirat.

MARTON

- 2002 MARTON József: Az erdélyi római katolikus egyházmegye intézményei a két világháború között. *Korunk*, (2002) 4. sz. 17–27.
- 2013 MARTON József: Miért éppen Ikrich Augusztá? *Keresztény Szó*, (2013) 8. sz. n. o.

MONA

- 1999 MONA Ilona: Kilencven éves a Szociális Missziótársulat. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*. 1999/1–2. 87–99.
- 1998 MONA Ilona: 75 éves a Szociális Testvérek Társasága. *Távlatok*. 41. (1998) 401–409.

MOSSE

- 1985 MOSSE, George L.: *Nationalism and Sexuality. Middle-Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe*. London, University of Wisconsin Press, 1985.

MURÁNYI

- 2013 MURÁNYI Teréz: Szellemben, irányzatban, szeretetben egyek vagyunk veletek. A Szociális Testvérek Társasága romániai kerületének rövid története. *Keresztény Szó*, (2013) 8. n. o.

NEMES NAGY

- 1998 NEMES NAGY József: *A tér a társadalomtudományban*. Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 1998.

PAKOC

- 1924 PAKOC Károly: *Forró szavak: versek*. Marosvásárhely, Simon és Vescan könyvnyomdája, 1924.

PAP

- 1935 PAP Jánosné: A Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen pályaudvari és vasúti missziója. In: *Küzdelem a leánykereskedés és a prostitúció ellen*. Szerk.: DOROS Gábor. Budapest, Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen, 1935. 103–117.

PETŐ

- 2003 PETŐ Andrea: *Napasszonyok és holdkisasszonyok: a mai magyar konzervatív női politizálás alaktana*. Budapest, Balassi, 2003.

RUPP

- 1994 RUPP, Leila J.: Constructing Internationalism: The Case of Transnational Women's Organizations, 1888–1945. *The American Historical Review*, 99. (1994) 5. sz. 1571–1600.
- 1997 RUPP, Leila J.: *Worlds of Women: The Making of an International Women's Movement*. Princeton, Princeton University Press, 1997.
- 2001 RUPP, Leila J.: The Making of International Woman's Organizations. In: *The Mechanics of Internationalism. Culture, Society, and Politics from the 1840 to the First World War*. Eds.: GEYER, Martin H. – PAULMANN, Johannes London, The German Historical Institute–Oxford University Press, 2001. 205–234.

SÁNDORFI

- 2004 SÁNDORFI Mária: Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület és a belőle kibontakozó mozgalmak Magyarországon a XX. század első felében. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2004/1–2. 135–164.

SAS

- 2008 SAS Péter: *Az Erdélyi Római Katolikus Egyház (1900–1948)*. Budapest, Mundus, 2008.

SCHIVELBUSCH

- 2008 SCHIVELBUSCH, Wolfgang: *A vasúti utazás története: a tér és az idő iparosodása a 19. században*. Ford.: LACZHÁZI Gyula. Budapest, Napvilág, 2008.

SIPOS

- 2012 SIPOS Balázs: Az Új Idők mint női lap a két világháború között. In: *Médiумok, történetek, használatok – Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére*. Szerk.: PUSZTAI Bertalan. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2012. 293–309.

SMITH-ROSENBERG-ROSENBERG

- 1973 SMITH-ROSENBERG, Caroll – ROSENBERG, Charles: The Female Animal: Medical and Biological Views of Woman and Her Role in Nineteenth-Century America. *The Journal of American History*, 60. (1973) 2. sz. 332–356.

SULYOK-FRITZ

- 1930 SULYOK István – FRITZ László (szerk.): *Erdélyi Magyar Évkönyv, 1918–1929*. Kolozsvár, Juventus, 1930. 118–159.

SZABÓ Á.

- 2008a SZABÓ Á. Töhötöm: Együtműködési formák falun. Történeti összefüggések és változások. In: *Kultúrákutatók és értelmezések*. Szerk.: JAKAB Albert Zsolt – KESZEG Vilmos – SZABÓ Á. Töhötöm. Kolozsvár, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, 2008. 223–250. (*Kriza Könyvek*, 32.)
- 2008b SZABÓ Á. Töhötöm: Egy sajátos együtműködési forma: a kaláka. *Örökségünk*, 2. (2008) 3. sz. 6–7.
- 2008c SZABÓ Á. Töhötöm: Kalákatánc: a kalákák és a szórakozási alkalmak összefüggéseiről. *Örökségünk*, 2. (2008) 4. sz. 14–15.

SZEDERKÉNYI

- 1917 SZEDERKÉNYI Anna: *Lángok – Tüzek*. Budapest, Singer és Wolfner, 1917.

SZÉCSÉNYI

- 2008 SZÉCSÉNYI Mihály: Prostitúció és bűnözés Budapesten 1918-ban: prostituáltak, bűncselekményeik és életmódjuk az első világháború végén. In: *Határtalan nők: kizártak és befogadottak a női társadalomban*. Szerk.: BAKÓ Boglárka – TÓTH Eszter Zsófia. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2008. 181–200.
- 2017 SZÉCSÉNYI Mihály: Rosszéletű nőszemélyektől a bordélyházakig. A prostitúció első szabályozása/reglementációja Pesten és Budán 1850-ben. *Sic Itur ad Astra*, 66. (2017) 117–156.

SZÉKELY

- 1989 SZÉKELY Andrea: Félbemaradt reformkor. Katolikus Leánykörök Szövetsége: a KALÁSZ. *Katholikus Szemle*, 41. (1989) 1. sz. 43–57.

TÓTH

- 2003 TÓTH Eszter Zsófia: „Kopogtatok, befogadtok-e?” Egy lányanya története. In: *Nők és férfiak..., avagy a nemek története*. Szerk.: LÁCZAY Magdolna. Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület – Nyíregyházi Főiskola, Gazdaságtudományi Kar, 2003. 122–133. (*Rendi társadalom – polgári társadalom*, 16).

TÓTÓS

- 2015 TÓTÓS Áron. Bordélyházak és kéjnévtartók Nagyváradon. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 2015/1. 79–80.

TÖTSZEGI

2008 TÖTSZEGI Tekla: Viselet és nem divat. *Korunk*, 19. (2008) 12. sz. 46-51.

WALTER

1995 WALTER Ilona: *A Megszentelő Szeretet küldetésében: A Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének munkatörténete a szerzetesrendek működésének betiltásáig.* Kézirat. Gyulafehérvár, Római Katolikus Hittudományi Főiskola, Hittanárképző Tagozat.

ZSAKÓ

2003 ZSAKÓ Erzsébet: *Hinni és tenni. Az Unitárius Nőszövetség története.* Kolozsvár, Erdélyi Unitárius Egyház, 2003.